

УДК 371.134:372

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Гаврилюк Світлана, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри дошкільної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-1264-3527

E-mail: svetlanagavrulyik@gmail.com

У статті розкрито важливі аспекти розвитку професійного потенціалу майбутніх вихователів. Виокремлено основні ознаки професійної готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної діяльності.

Охарактеризовано дефініції понять «професіоналізм», «потенціал», «творчий потенціал», «професійний потенціал».

Акцентовано увагу на створенні у закладі вищої освіти сприятливих педагогічних умов для розвитку професійних здібностей, стимулювання ініціативи, пошуку, самостійності майбутніх вихователів. Актуалізовано значимість акмеологічного підходу у формуванні професійного потенціалу майбутніх педагогів.

Ключові слова: професіоналізм; потенціал; професійно-творчий потенціал; творча особистість; творче мислення; творче освітньо-виховне середовище; професійна майстерність; професійна самореалізація; акмеологічний підхід.

ACTUALIZATION OF PROFESSIONAL POTENTIAL OF FUTURE EDUCATORS

Havryliuk Svitlana, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pre-school Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1264-3527

E-mail: svetlanagavrulyik@gmail.com

The article reveals significant aspects of the development of the professional potential of future educators. The main features of the professional readiness of future educators of preschool education institutions to pedagogical activity are highlighted. The essence of such concepts as "professionalism", "potential", "creative potential", and "professional potential" are described.

The author pays attention to adverse factors, which block the professional potential of future teachers: low social status in the team; inner anxiety and lack of confidence; authoritarian style of pedagogical leadership; strict control, that prevent youth from taking the initiative; the indifference of a teacher towards professional success and achievements of students.

This article draws attention to creating favourable pedagogical conditions in a higher educational institution for developing professional skills, stimulating initiative, searching and independence of future teachers.

The significance of the acmeological approach to the formation of the professional potential of future teachers is introduced. It is claimed by the author that modernization of the process of professional training of future preschool teachers provides the search for new effective ways of organization educational activities addressed to actualize the professional potential of specialists.

The essential condition of self-fulfilment of future teachers is a creative educational environment

needed for the successful professional activity of students. It allows for creating a creative atmosphere for improving creative thinking, stimulating creative activities, initiative and formative research of students.

Keywords: *professionalism; potential; professional and creative potential; creative personality; creative thinking; creative educational environment; professional skill; professional self-fulfilment; acmeological approach.*

Метою сучасного українського суспільства є формування конкурентоздатної, творчої особистості, яка здатна до самореалізації та самовдосконалення. Головною умовою творчої самореалізації професії вихователя закладу дошкільної освіти є його високий професіоналізм.

Рівень творчого розвитку майбутнього покоління значною мірою визначається професіоналізмом, творчою компетентністю, фаховим мисленням педагога, його психологічною готовністю до педагогічної творчості. Саме тому в сучасній системі вищої освіти важливим є питання актуалізації професійного потенціалу майбутніх вихователів.

Концептуальні основи розвитку професійної майстерності та педагогічної творчості вихователів у контексті сучасної системи дошкільної освіти закладені в працях учених: І. Зязюна, В. Загвязинського, О. Захаренка, Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, М. Поташника, В. Сухомлинського, В. Сластьоніна, Л. Подимової та інших.

Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядаються дослідниками під різними кутами зору: мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів (З. Крижановська); валеологічна підготовка вихователів (Т. Книш); теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності з дезадаптованими дітьми (Л. Зданевич); організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку (І. Луценко); робота з неблагополучними сім'ями (Т. Жаровцева); робота з батьками дітей раннього віку (Г. Борин); робота з батьками з морального виховання дітей (А. Залізняк); виховна діяльність (Г. Троцко); формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників (І. Трубник); виховання у дошкільників навичок здорового способу життя (В. Нестеренко); соціалізація дітей дошкільного віку (Н. Сайко) та інші.

Аналіз доробку вчених у галузі дошкільної педагогіки свідчить про інтенсивний пошук педагогічних умов творчої самореалізації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, розвитку їхньої професійної творчості, особистісних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Однак, попри вагомий результати наукових пошуків, сьогодні недостатньо дослідженими залишаються важливі питання формування професійного потенціалу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Це вимагає практичного розв'язання окресленої проблеми, створення організаційно-педагогічних умов для актуалізації професійного потенціалу майбутніх фахівців дошкільної освіти, зокрема йдеться про інноваційні форми й методи роботи, які розвивають у студентів інтерес до професії, комунікативної взаємодії з дітьми дошкільного віку, сприяють готовності до праці, до професійної самореалізації, активності, самостійності, педагогічної творчості у професійній діяльності.

Щоб фахові знання студентів могли відповідати новим вимогам, необхідно ввести низку змін до організації професійної освіти майбутніх вихователів. Головною метою таких освітніх новацій має стати підготовка конкурентоздатного на ринку праці,

висококваліфікованого, професійно компетентного, креативного, впевненого, відповідального спеціаліста, який вільно володіє набутими вміннями і навичками, прагне до професійно-творчої самореалізації. Це передбачає формування професійного потенціалу майбутніх вихователів.

Мета статті полягає у визначенні структури та особливостей актуалізації професійного потенціалу майбутніх вихователів, обґрунтуванні напрямів організації навчально-виховної діяльності у закладі вищої освіти, спрямованих на формування професійного потенціалу студентів.

Оскільки предметом дослідження визначено формування професійного потенціалу у студентів, вважаємо за необхідне з'ясувати педагогічну сутність поняття «професіоналізм», «потенціал», «професійний потенціал», «творчий потенціал». Звернемося насамперед до словникових джерел.

У педагогічній науці поняття «професіоналізм» розглядається як опанування основ і глибин якої-небудь професії [2, с. 136].

Енциклопедія професійної освіти визначає «професіоналізм» як «набуту в процесі навчальної та практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності та вправності у певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань» [6, с. 136].

В. Сластьонін розглядає професіоналізм як систему, яка складається із двох взаємопов'язаних підсистем – професіоналізму особистості й професіоналізму діяльності. На його думку, професіоналізм характеризується насамперед високою продуктивністю або ефективністю діяльності. Високопродуктивною вважається діяльність, що вирізняється вищими показниками якості за основними ознаками – продуктивності, оптимальної інтенсивності і напруженості, точності й надійності, організованості, стабільності й опосередкованості, яка має позитивні соціально значущі цілі, що зберігають здоров'я спеціаліста і розвиває його як особистість [16, с. 4]. Учений розглядає особистісно-професійний розвиток як процес формування індивіда, орієнтований на високі професійні досягнення та опанування професіоналізму, здійснюванюваного у саморозвитку особистості, професійній діяльності та професійній взаємодії.

За В. Сластьоніним, «професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і особистісно-ділових, акмеологічних інваріантів професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця» [16, с. 4].

За словами Г. Данилової, потенціал – це не тільки те, що дано суб'єкту генетично, а й таке, що постійно індивідуально поповнюється, поновлюється і вдосконалюється, система знань та вмінь, безпосередньо пов'язаних із професіоналізмом [4, с. 56].

Найвищими рівнями професіоналізму педагога вчений визначає опанування фаху, педагогічну майстерність, самоактуалізацію та педагогічну творчість, розкриття власного творчого педагогічного потенціалу [5].

Сучасний фахівець повинен творчо мислити, бути здатним до генерації нових ідей, легко адаптуватися до змін у суспільстві, тому основними ознаками професійної готовності майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти до педагогічної діяльності є такі:

- усвідомлення значущості своєї професії;
- сформована гуманістична спрямованість особистості;
- соціальна відповідальність;
- установка на творчість;
- уміння ставити чіткі цілі;
- володіння інноваційними методиками розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

Акмеологічно-професійна модель педагога, розроблена Г. Даниловою, органічно поєднує такі її компоненти: «компетентність (психолого-педагогічні й соціальні знання, теоретико-практичні й методичні знання, педагогічні вміння, педагогічні здібності); особистісну орієнтацію (самореалізація у контексті акмеологічної моделі «Я – концепція в динаміці від «Я-реальний до Я-перспективний ідеальний»); морально-духовну культуру (моральну свідомість, моральну діяльність, моральні стосунки); акмеологічну професійну позицію педагога, що ґрунтується на трьох акмеологічних компонентах: компетентності, особистісній орієнтації, духовно-моральній культурі» [3, с. 19–20].

Базовими акмеологічними категоріями є професіоналізм особистості, її фахова компетентність, особистісно-професійний розвиток. Наріжним каменем такого підходу є поняття професіоналізму і творчості, що є основними категоріями педагогічної та загальної акмеології.

Н. Кузьміна визначає професіоналізм як сукупність стійких властивостей особистості в діяльності, індивідуальності спеціаліста, що задовольняють вимоги професії. Однак професіоналізм як стійка властивість особистості, за переконанням автора, формується в процесі професійної освіти [9, с. 36].

На думку вчених, найвищими рівнями професіоналізму педагога: є опанування професії, педагогічна майстерність, самоактуалізація педагога та педагогічна творчість [5].

Л. Овсянецька вважає, що «від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації і саморозвитку особистості. Отже, головним джерелом її розвитку є творчий потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом – прагнення до самоактуалізації і саморегуляції» [11, с. 144]. Автор зазначає, що «він не є вродженим, його не можна набути в процесі освіти, як знання, вміння, навички. Від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить тільки певною мірою, але його актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль задля культивування у собі творчої потенції» [11, с. 144].

Ш. Амонашвілі зауважує, що «професіоналізм педагога проявляється в чіткій педагогічній позиції, систематичному пошуку ефективних шляхів розв'язання проблем виховання й навчання, швидкому та правильному вирішенні складних педагогічних ситуацій, педагогічній інтуїції, умінні керувати педагогічним процесом легко і без примусу та основне – вірі у свої можливості. За його словами, потрібно вірити, що кожен із нас здатен стати неповторним, унікальним, найвищим майстром професійної, педагогічної праці, і потрібно, щоб кожен із нас умів розкрити свої сили і можливості» [1, с. 320].

На думку вчених (І. Підласий, М. Зіновкіна, Р. Серьожнікова та ін.), ефективність професійної педагогічної діяльності забезпечує педагогічний професійний потенціал.

І. Підласий «професійний потенціал педагога» трактує як «інтегративне поняття,

яке відображає системний характер педагогічної майстерності. Це сукупність природних і набутих якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні» [13, с. 253]. У структурі професійного потенціалу педагога вчений виокремлює такі компоненти: професійну готовність, професіоналізм, творчість і педагогічну культуру.

Досліджуючи професійно-творчий педагогічний потенціал, М. Зіновкіна виокремлює такі його складники: володіння професійними кваліфікаційними вимогами Державного освітнього стандарту, а також ключовими кваліфікаціями й компетенціями; опанування сучасних методологій професійної творчості; формування творчого професійного мислення; розвиток професійно-творчих особистісних рис, якостей і здібностей [8].

На думку вчених (О. Діса, Ю. Кулюткіна, О. Лука та інших), творчість педагога-майстра проявляється в нестандартному мисленні, з яким пов'язаний високий рівень професіоналізму вихователя сучасного закладу дошкільної освіти. Педагогічна праця визначена вченими як «один із видів практичного мистецтва, яке потребує від педагога високорозвиненого творчого мислення» [10, с. 10].

Учені зауважують: щоб професійне педагогічне мислення було творчим, необхідно позбутися стереотипності розумових процесів, усунути психологічні бар'єри, які призводять до шаблонності думки, у навчально-творчій діяльності студентів. Тому важливим елементом формування творчого мислення студентів є подолання чинників, які блокують їхню творчу активність.

З точки зору Е. Зеєра та Е. Симанюк, у ролі психологічних бар'єрів можуть виступати зовнішні, об'єктивні перепони (несприятлива соціально-економічна ситуація, погіршення взаємостосунків та ін.) і внутрішні, суб'єктивні перешкоди (професійно обумовлені невдачі, дезадаптація і стагнація та ін.). Очевидно, що всі ці перешкоди знижують соціально-професійну активність, призводять до втрати сенсу виконуваної діяльності й втрати професійних перспектив [7, с. 90].

Не сприяють, на нашу думку, розвиткові професійного потенціалу майбутніх вихователів такі чинники, як боязнь творчого самовираження в педагогічній діяльності, низький соціальний статус у групі студентів, особистісна тривожність та невпевненість у собі як майбутньому фахівцеві; авторитарний стиль педагогічного керівництва, жорсткий контроль, що гальмує ініціативу молоді, суб'єкт-об'єктні відносини викладача й студента, необ'єктивне оцінювання, байдужість педагога до професійних успіхів і досягнень студента в навчально-творчій діяльності.

Тож важливим у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів є подолання студентом тих стереотипів, що блокують його професійно-творчий потенціал у процесі навчання й виховання у вищій школі. Тому необхідним у професійній підготовці вихователів є розвиток організаторських, комунікативних, інтелектуальних здібностей, педагогічної майстерності, педагогічного такту тощо.

Цьому сприяють активні форми роботи зі студентською молоддю: участь у науково-дослідній роботі, науково-практичних конференціях, цікавих творчих проєктах, організація спільної роботи студентів факультету та вихователів закладів дошкільної освіти. Це дає змогу майбутнім фахівцям виявити себе активними організаторами сучасних інноваційних форм роботи, вільно висловлювати свої думки, виступати з науковими доповідями та брати участь в обговоренні запропонованих тем.

Таким чином, важливо створити у закладі вищої освіти сприятливі педагогічні

умови для розвитку професійних здібностей, стимулювання ініціативи, пошуку, самостійності майбутніх вихователів. Організацію їхньої творчої діяльності важливо спрямувати на опанування різноманітних методик педагогічного супроводу розвитку дітей дошкільного віку.

Важливою умовою формування професійного потенціалу майбутніх вихователів є створення у закладі вищої освіти творчого освітньо-виховного середовища. Це передбачає створення творчої атмосфери для розвитку креативного мислення, стимулювання творчої активності, ініціативності, творчого пошуку студентів. Викладач у закладі вищої освіти повинен створити психологічний клімат у колективі, який спрямований на професійне самовдосконалення студента, виховання у нього готовності до творчої педагогічної діяльності.

На думку К. Приходченко, «творче освітньо-виховне середовище передбачає забезпечення поваги до чужої думки, виявлення таких суб'єктивних якостей вихованців, як участь у діалозі та вміння робити вибір, обстоювання своєї позиції в оцінюванні фактів, подій, почуттів і відкриттів, відповідальність і самодисципліна» [14, с. 96]. Дослідниця доходить важливого висновку, що творче освітньо-виховне середовище створює умови для переходу від особистісно-орієнтованого навчання, виховання й розвитку до особистісно-діяльнісного рівня [14, с. 96].

Автор зауважує, що вся система освіти має трансформуватися у своєрідне соціальне відтворення творчих якостей усіх учасників освітнього процесу. Відбувається орієнтація не тільки на якість знань, а й на саму особистість, її освіченість як категорію культури, її соціально-громадську зрілість, рівень знань, умінь, творчих здібностей у процесі переструктурування та трансформації системних зв'язків рефлексії з іншими компонентами суб'єктивності, зміни її механізмів функцій у динамічну смислову систему в процесі самовизначення творчої особистості, здатної до життєвої самотворчості, яка володіє цільною життєвою філософією, системою цінностей, котрі надають значущості й сенсу практично всьому, що вона робить [14, с. 234].

Основним критерієм творчого освітньо-виховного середовища виступає його емерджентність – властивість, яка свідчить, що проєктована система освіти визначається необхідністю комплексного розв'язання соціокультурних, освітніх, розвивальних, виховних проблем, спрямованих на формування вільної, високоосвіченої, соціально адаптованої, конкурентоспроможної, творчої особистості [17, с. 60].

Великий вплив у професійному зростанні студента відіграє особистість викладача, який є для них прикладом для наслідування, на який вони орієнтуються протягом свого життєвого шляху.

Особливістю педагогічної фасилітації є те, що наставник допомагає студентам знайти правильне вирішення тієї чи іншої педагогічної ситуації. У такому разі педагог-фасилітатор не лише передає свій досвід, а й сприяє професійно-творчому розвитку майбутніх фахівців. Такий викладач намагається створити сприятливу атмосферу для плідної творчої роботи студентів, які завжди відчувають підтримку та допомогу з боку педагога.

Таким чином, професійний успіх студента в майбутній педагогічній діяльності насамперед залежить від психолого-педагогічної підтримки, педагогічного стимулювання з боку викладача. Педагог-майстер знає, що для студента важливо подолати страх, напруженість, невпевненість у власних силах тощо. Тому педагогічна фасилітація має важливе значення для формування суб'єкт-суб'єктних рівноправних стосунків між

викладачем та студентом.

Спільна діяльність викладача та студента, яка полягає в рівноправній партнерській взаємодії, позитивній відкритості, передбачає довіру як викладача до студента, так і студента до викладача, педагогічний оптимізм, толерантність до думки іншої людини, оптимістичне оцінювання професійних можливостей молодої людини, віру в її професійний успіх. Така суб'єкт-суб'єктна позиція повинна стати активним стимулом для подальшого професійного зростання учасників освітнього процесу вищої школи, а рівноправні суб'єкт-суб'єктні взаємини між студентом і викладачем підвищують рівень ініціативності й творчої активності студентської молоді, що сприяє її творчій самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Тож вищезазначене дозволяє стверджувати, що професіоналізм майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти завжди пов'язаний з особистісно-творчим розвитком. Відповідно сучасний вихователь закладу дошкільної освіти має бути підготовленим до майбутньої професійної педагогічної діяльності як до творчого процесу.

Професійна підготовка фахівців дошкільної освіти до майбутньої педагогічної діяльності пов'язана з розвитком таких важливих якостей особистості, як відкритість новому педагогічному досвіду, цілеспрямованість, організованість, активність, ініціативність, професійна самосвідомість, висока потреба у педагогічній творчості, що забезпечить найвищі показники їхнього професійного потенціалу.

Зацікавленість студента майбутньою професією буде зростати, якщо він особисто братиме активну участь у творчому процесі, відчує причетність до справи, оскільки елементи творчості в процесі навчання можливі лише при використанні активних форм здобуття знань – ділових ігор, акмеологічних творчих професійних тренінгів, імітаційного моделювання тощо. З цією метою передбачено формування в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти таких умінь: генерувати нестандартні ідеї, використовуючи асоціації, комбінування, методи активізації творчості, алгоритми та спеціальні прийоми технології творчості у процесі розв'язання професійних завдань; застосовувати у своїй роботі досвід творчої діяльності інших, самостійно організовувати творчу співпрацю з дітьми дошкільного віку; формувати власний стиль професійної творчої діяльності.

Таким чином, важливо створити у закладі вищої освіти організаційно-педагогічні умови для розвитку професійних здібностей, стимулювання ініціативи, творчого пошуку, самостійності майбутніх вихователів.

Перспективи подальших розвідок полягають у виявленні та подоланні факторів, які блокують творчу активність майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического явления. Минск: Университетское, 1990. 560 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Перун, 2004. 1440 с.
3. Данилова Г. С. Акмеологія – це три П: професіоналізм, порядність, патріотизм. *Освіта*. 2003. № 9. С. 19–20.
4. Данилова Г. С. Теоретичний аналіз професіоналізму суб'єкта діяльності в контексті акмеології. *Освіта і управління*. 2008. № 1. С. 35–46.
5. Деркач А. А., Зазыкин Г. В. Акмеология: учебное пособие. СПб.: Питер, 2003. 256 с.
6. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. под ред. С. Я. Батышева. Москва: АПО, 1998. Т. 1. С. 136.

7. Зеер Э. Ф., Симанюк Э. Э. Психология профессиональных деструкций: учебное пособие для вузов. Москва: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. 240 с.
8. Зиновкина М. М. Многоуровневое непрерывное креативное образование и школа: пособие для учителей. Москва: Приоритет-МВ, 2006. 48 с.
9. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии. СПб.: Политехника, 2002. 189 с.
10. Куллоткин Ю. Н. Психологическая природа деятельности педагога. Ленинград: ЛГУ, 1978. С. 7–10.
11. Овсянецка Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма. *Соціальна психологія*. 2004. № 2. С. 140–145.
12. Педагогический словарь: учеб. пособие под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. Москва: Академия, 2008. 352 с.
13. Подласый И. П. Педагогика: в 2 кн. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. Москва: Владос, 1999. 576 с.
14. Приходченко К. І. Система роботи педагогів у творчому освітньо-виховному середовищі спеціалізованої гуманітарної школи. *Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки*. Запоріжжя, 2008. Вип. 49. С. 225–235.
15. Сластенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: инновационная деятельность. Москва: Магистр, 1997. 224 с.
16. Сластенин В. А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст. *Педагогическое образование и наука*. 2002. № 4. С. 4–9.
17. Туріщева Л. В. Професійний розвиток педагога: психологічний аспект. Харків: Основа, 2006. 144 с.

REFERENCES

1. Amonashvili, Sh. A. (1990). *Lychnostno-humannaya osnova pedahohycheskoho yavleniya*. Minsk: Universitetskoe [in Russian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. V. T. Busel (Ed.). (2004). Kyiv: Perun [in Ukrainian].
3. Danylova, H. S. (2003). Akmeolohiia – tse try P: profesionalizm, poriadnist, patriotyzm. *Osvita – Education, 9, 19–20* [in Ukrainian].
4. Danylova, H. S. (2008). Teoretychnyi analiz profesionalizmu subekta diialnosti v konteksti akmeolohii. *Osvita I upravlinnia – Education and Management, 1, 35–46* [in Ukrainian].
5. Derkach, A. A., Zazykin H. V. (2003). Akmeolohiya. SPb.: Piter [in Russian].
6. Entsyklopediya professionalnogo obrazovaniya (Vols. 1–3); Vol. 1. (1998). S. Ya. Batysheva (Ed.). Moskva: APO [in Russian].
7. Zeer, E. F., Symaniuk, E. E. (2005). *Psykholohiya professionalnykh destruktseyi*. Moskva: Akademicheskyy Proekt; Ekaterynburh: Delovaya knyha [in Russian].
8. Zinovkina, M. M. (2006). *Mnoghurovnevoe nepreryvnoe kreativnoe obrazovanie i shkola*. Moskva: Pryorytet-MV [in Russian].
9. Kuzmina, N. V. (2002). *Predmet akmeolohii*. SPb.: Politekhnikha [in Russian].
10. Kulyutkin, Yu. N. (1978). *Psykholohycheskaya pryroda deyatelnosti pedahoha*. Leninhrad: LHU [in Russian].
11. Ovsianetska, L. (2004). Tvorchyi potentsial liudyny: sotsialno-psykholohichna paradyhma. *Sotsialna psykholohiia – Social psychology, 2, 140–145* [in Ukrainian].
12. *Pedahohicheskij slovar`*. V. Y. Zahviazynskij, A. F. Zakyrova (Eds.). (2008). Moskva: Akademiya [in Russian].
13. Podlasyj, Y. P. *Pedahohyka*. (Vols. 1–2); Vol. 1: Obshchie osnovy. Protsess obucheniya. (1999). Moskva: Vlados [in Russian].
14. Prykhodchenko, K. I. (2008). Systema roboty pedahohiv u tvorchomu osvitno-vykhovnomu seredovyshchi spetsializovanoi humanitarnoi shkoly. *Pedahohika i psykholohiia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky – Pedagogy and Psychology of creative personality: problems and prospects*. Sushchenko et al. (Eds.), *issue 49, 225–235* [in Ukrainian].
15. Slastenin, V. A., Podymova, L. S. (1997). *Pedahohika: innovatsionnaya deyatel`nost`*. Moskva: Mahystr [in Russian].
16. Slastenin, V. A. (2002). Professionalizm pedahoha: akmeolohicheskij kontekst. *Pedahohicheskoe obrazovanie i nauka – Pedagogical education and science, 4, 4–9* [in Russian].
17. Turishcheva, L. V. (2006). *Profesiyni rozvytok pedahoha: psykholohichnyi aspekt*. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].